

in ipsum descendat per auditum, sicut radii solis in dictum penetrant cubiculum, tunc quasi vocatæ accurrunt ideæ et dicunt : *Adsumus*.

Hinc 1° dantur ideæ innatæ rerum intellectualium et moralium in mentibus nostris a Deo impressæ, quæ quasi sopitæ remanent donec, ope luminis per verbum accepti, eas percipiamus et velut scriptas legamus.

Hinc 2° concludendum est facultatem loquendi hominibus esse naturalem, et loquelam esse acquisitam. Deus illam primis parentibus nostris concessit; societas eam conservat et velut hæreditatem perpetuo transmittit. Artes igitur, scientias et quidquid habemus in ordine morali, a societate, et mediante societate, ab ipso Deo accepimus.

Talis est in substantia doctrina D. de Bonald circa linguarum originem. Ea admissa, funditus ruunt varia systemata a recentioribus philosophis excogitata, quibus omnia falso tribuuntur homini et nihil Deo.

Nulla modo tamen intendimus affirmare eam omni ex parte esse probatam. Imo illam dicimus plurimis obnoxiam esse difficultatibus, et latam aperire viam gravissimo errori, quo omnia tribuuntur auctoritati et nihil rationi.

SECTIO TERTIA.

De inventione scripturæ.

Queritur an modus cogitationes mentis per scripturam exprimendi ab hominibus fuerit inventus.

Solis naturæ viribus, existente loquela, adinvenire potuerunt homines prima expressionis idearum monumenta quibus usi sunt, figuras depictas, funiculos innodatos quibus Peruviani utebantur, lapides numeratos, fragmenta lignorum aliquo ordine disposita, hieroglyphos olim percelebres et ipsos characteres

ideas singulatim exprimentes, quales eos adhuc retinent Sinenses.

Verum controvertitur inter eruditos an modus scribendi apud nos usitatus ab hominibus fuerit inventus, an vero divinitus fuerit concessus.

Contendit D. de Bonald, speciali hac de re dissertatione (*Recherches philosophiques*, c. 3), perfectissimam hujusmodi artem cunctas vires humanas omnino superasse, proindeque ab ipso Deo concessam fuisse Moysi, vel, ante Moysen, Hebræis, et ab Hebræis ad alias nationes transiisse. Præcipuæ rationes quibus nititur, sunt :

1° Aliquam linguam scribere non potuissent homines, nisi sonos articulatos resolvendo et exprimendo; atqui sonos articulatos sic resolvere et exprimere non potuissent; nam illos sic resolvere et exprimere per characteres aut per nonnullorum characterum compositionem, jam ipsa est ars scribendi. Quemadmodum ergo sermo necessarius fuisset ad excogitandum sermonem, sic et ars scribendi ad inveniendam scripturam.

Et vero, qui audiret Anglos, Germanos, Indos, Sinenses, etc., propriam linguam loquentes, eam ignorans, certe sonos sic articulatos resolvere et exprimere non posset. Ergo, a fortiori, etc.

2° Scriptura inveniri non debuit nisi longe post formationem linguarum: attamen jam perfecta erat tempore Moysis, qui sexcentum annis ante Homerum vivebat. Unde concludunt philosophi illam non paulatim crevisse, sed completam statim, sicut lumen, oriente sole, apparuisse; porro tam subita perfectio cum consuetis hominum adinventionibus conciliari non potest. Ergo, etc.

3° Universæ traditiones originem scripturæ populo Hebræo tribuunt, aut populis ab Hebræis descendentibus vel cum Hebræis conjunctis: suadent ergo Deum hanc artem populo israelitico cum lege sua vel ante legem suam concessisse.

Plures alias rationes exponit illustris auctor; sed nec illæ tanti sunt roboris ut ipsius sententiam solide probare videantur.

ARTICULUS SECUNDUS.

DE LIBERTATE HUMANA.

Plurima de libertate in genere supra notavimus, page 333.

Non de libertate a coactione hac agitur, sed de libertate a necessitate, quæ dicitur libertas electionis.

Vocatur etiam libertas indifferentiæ, quia mens ante electionem tam unum quam alterum assumere potest. Non tamen requiritur ut æqualiter ad utrumque feratur; namque, licet gravioribus motivis vel majori propensione ad unum inclinetur quam ad alterum, est nihilominus libera, si expeditam habeat facultatem ad oppositum se convertendi. Essentia igitur libertatis in *æquilibrio* virium hinc et inde oppositarum non consistit, ut quibusdam placuit.

Notandum est aliud esse voluntarium et aliud liberum. Illud est *voluntarium* quod fit secundum voluntatis inclinationem, sive sit necessarium, sive non: illud vero est *liberum* quod ex vera electione procedit. Unde omne liberum est voluntarium, sed omne voluntarium non est liberum. In pluribus affectionibus mentis non sumus liberi, quia expeditam non habemus facultatem ab illis abstinendi; v. g., externis objectis in sensus nostros agentibus, gratas vel ingratas sensationes experimur, quæ voluntariæ sunt vel involuntariæ, non vero liberæ, nisi in quantum habemus potestatem objecta externa removendi aut fugiendi. Item, ubi de bono in genere agitur, non sumus liberi: solum enim nihilum bono in genere, seu absoluto, opponitur: atqui mens eligere non potest inter totum et nihil. Hinc felicitatem nostram in genere necessario quærimus. Si ergo supremum bonum sub omni respectu nosceremus, nulla ratione ab illo di-

velli possemus, et ideo nunquam operaremur malum. At cum, in præsentis rerum ordine, multis involvamus tenebris, et felicitatem nostram in diversis objectis ponere valeamus, petitur an in ordinariis voluntatis nostræ actibus simus liberi, an vero aliqua necessitate constringamur.

Plurimi contendunt nos in cunctis actibus nostris necessitate esse constrictos. Sic 1° inter veteres, Stoïci, qui tenebant omnia, ne divinitate quidem excepta, ineluctabili fato esse subjecta.

2° Plures pantheistæ, sive veteres, sive recentiores, ut Si inosa, Hegel, etc., suis stantes principiis, libertatem negant. Imo, Hegel librum scripsit cui titulus *Logique de l'être*, ad exponendas evolutionum entis leges necessarias. Hoc est systema historiæ *a priori* quod quædam schola, certe non pantheistica, suo modo temperatum propugnat.

Alii pantheistæ, feliciter quidem, licet haud logice nec consequenter, libertatem admittere videntur.

3° Manichæi, qui docebant nos bonum aut malum necessario agere, prout principium bonum aut principium malum, juxta ipsos, prævaleret.

4° Mahumetani volunt omnia supremo Dei decreto antecederent esse determinata. Astrologi judiciarii olim somniarunt nos influxu siderum necessario duci.

5° Hobbes liberum arbitrium negabat, nec libertatem admittebat nisi in actu externo.

6° Protestantes alique hæretici, volentes nos ad bonum per gratiam, vel ad malum per concupiscentiam semper prædeterminari, notiones *voluntarii* et *liberi* commiscunt, ac libertatem proprie dictam tollunt: a theologis specialius confutantur.

D. Cousin, aliis rationibus ductus, similiter, pluribus in locis, *voluntarium* cum *libero* confundere videtur.

7° Quidam recentes physiologistæ, asserentes cunctas actiones nostras a nonnullis dispositionibus physicis necessario pendere. Ita præsertim doctor Gall,

qui, licet sæpe sugillatus, prætendit tamen se, calvarium inspiciendo et tangendo, uniuscujusque habitus morales infallibiliter cognoscere. Nonnulli libertatem et spiritualitatem mentis humanæ cum illius doctrina conciliare volunt. Sic in primis Damiron, t. 1er, et alii. De illius systemate fusius infra agemus.

8° Denique omnes materialistæ libertatem communiter tollunt; materia enim semper concipitur passiva, nunquam vero activa et eligens.

9° Leibnitz ejusque discipuli libertatis notionem tradunt quæ ipsammet auferre videtur. Horum principia refellemus in solutione objectionum.

NOTA. Quamvis Euler alique philosophi contenderint libertatem spiritibus essentialem esse, videtur certum Deum nos ita constituere potuisse ut saltem non haberemus facultatem faciendi malum. Nunc quæstio est an expeditam habeamus facultatem eligendi.

PROPOSITIO.

Mens humana vere est libera.

Prob. Hoc factum certo admittendum est quod est de fide, constat Scriptura sacra, Patrum testimoniis, sensu intimo, consensu populorum, absurdis fatalismi consecrariis et argumento *ad hominem*: atqui his monumentis existentia humanæ libertatis constat. Omittimus canones Concil. Trid., Testimonia Scripturæ sacræ et SS. Patrum, quæ in Tractatu *de Actibus humanis* referuntur. Præsentem igitur propositionem hic probaturi sumus sensu intimo, consensu populorum, etc.

1° *Sensu intimo.* Namque sensu intimo de præsentis statu animæ nostræ infallibiliter judicamus: ita certi sumus nos existere, cogitare, sentire, judicare et ratiocinari; quicumque has veritates negaret, ut insanus ab omnibus haberetur, nec cum illo disputandum esset: atqui non minus clare sentimus nos in multis

actionibus esse liberos, quam sentimus nos existere, cogitare, etc. Sic aperte sentio penes me esse vel sedere vel surgere, ambulare vel stare, brachium ad dexteram vel ad sinistram movere, manducare vel jejunare, etiam dum esurio, etc. Ergo, etc.

Et vero, si in nullis actionibus gauderemus libertate, nullum daretur discrimen inter actiones deliberatas et affectiones indeliberatas, cum nulla esset deliberatio: atqui evidenter sentimus ingens dari discrimen inter actiones deliberatas et affectiones indeliberatas; v. g., ferrum candens manum meam tangit, eam statim retrahō; sentio hunc actum non esse liberum. Sed amicus concertationem ludi mihi proponit; delibero, hæsito, et tandem precibus ejus accedo vel non accedo; ad utrumque me liberum esse sentio, etc. Ergo, etc.

Præterea, nullus est qui, post actiones indeliberatas, conscientiæ remorsus experiatur. Quis enim se acusat, quod in febre vel in somno injuriosa protulerit verba? quis, e contra, se non condemnat, si usu facultatum suarum gaudens, aliquem occiderit, si sacrilegium fecerit, si pecuniæ summam sustulerit, etc.? Porro hujusmodi distinctio inter actiones nostras ex ipso libertatis sensu provenit. Ergo, etc.

Unde d'Alembert, vir incredulis non suspectus, sic habet (*Mélanges de littérature*, t. VI, n° 7): « *Des êtres véritablement libres n'auraient pas un sentiment plus vif de leur liberté que celui que nous avons de la nôtre: nous devons croire que nous sommes libres.* »

2° *Consensu populorum.* Unanimis enim consensus populorum, omnium temporum et locorum, invictum est veritatis argumentum, quia ex sola hominis natura provenit: atqui omnes populi, omnium temporum et locorum, persuasum semper habuerunt se in multis esse liberos. In ea persuasionem instituerunt leges et fœdera; pœnas et munera; in usu habuerunt minas, preces, adhortationes, etc. Hoc historiæ pun-

tum *fatalistæ* non negant, sed volunt unanimem illam persuasionem a necessitate etiam procedere : an in eo casu totum genus humanum ab ipso Creatore ineluctabiliter deciperetur, quod manifeste repugnat. Ergo 2º, etc.

3º *Absurdis fatalismi consecrariis*. Nisi enim homines libertate gaudeant, sunt omnes velut automata irrationabilia, quæ huc illucque causis necessariis impelluntur. Nulla igitur est ratiocinatio, nulla proprie dicta deliberatio, nulla prudentia, nulla activitas in mente; vanæ sunt artium regulæ, nulla est boni et mali distinctio, nulla sunt crimina, nullæ virtutes; philosophi, poetæ, oratores, historici necessitate libros confecerunt, sicut rosarium producit rosas et pirus dat pira; nullam gratitudinem parentibus et benefactoribus debemus; cura medici in morbo, diligentia et pigritia in studendo ex stricta necessitate contingunt. At quis talia consecraria non refugit indignans? Ergo 3º, etc.

4º *Argumento ad hominem*. Hodierni sophistæ qui libertatem hominis impugnant, frequenter postulant ut plena ipsis concedatur libertas, libertas cogitandi, ut aiunt, libertas agendi, libertas scribendi, libertas eundi et redeundi, libertas quidquid libuerit faciendi. Si quædam constituentur leges ut ipsorum aliorumve cohibeantur libidines, statim conqueruntur libertatem indebite coerceri; contra magistratus, contra principes et ipsos reges furiosi inclamant, illos habentes ut tyrannos, et totidem libertatis philosophicæ oppressores. Attamen in ipsorum principiis hæc omnia indeliberata et necessaria sunt. Imo, si quis eos, verberet, bonis spoliet, in carcerem conjiciat, trucidare intendat, fateri coguntur hæc ex æternis fati decretis contingere, ac proinde nihil esse quod agenti exprobari queat. His autem aliisque similibus se subicere nolunt. Ergo eorum agendi ratio demonstrat vana et absurda esse eorum principia. Ergo 4º, aliunde, etc. Ergo, etc.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1º. Mens nostra libera esse non potest quin sit activa : atqui demonstrari non potest illam esse activam. Ergo, etc.

R. Nego min. Illud enim velut demonstratum haberi debet quod sensu intimo omnium hominum in nixum ostenditur : atqui sensu intimo omnium hominum constat mentem nostram esse activam. Illa enim est activa quæ attendit, abstrahit, comparat, judicat, ratiocinatur, seipsam determinat; atqui mens humana hæc omnia sæpe facit; ergo constat illam esse activam.

Inst. 1º. Fieri potest ut eadem necessitate qua determinamur, judicemus nos esse causam efficientem determinationum nostrarum, licet *passivi* tantum simus : ergo non constat mentem nostram esse activam.

R. Nego ant. Tunc quippe universum genus humanum in gravissimum errorem ab ipso Creatore ineluctabiliter induceretur, siquidem universalis ille consensus ab ipsa natura prodiret, atqui id dici non potest. Si enim in natura in uno puncto deciperemur, nulla esset ratio cur in aliis punctis similiter non deciperemur, et tunc omnis tolleretur certitudo. Porro hæc consecraria admitti nequeunt. Ergo, etc.

Itaque si volitiones nostræ a Deo vel ab alia causa antecedenti determinarentur, eas quidem pariter sentiremus, sed non judicaremur invincibiliter nos esse causam illarum efficacem, nec expeditam sentiremus facultatem oppositum eligendi. Imo ineluctabilis determinatio et tale sensus intimi testimonium sese mutuo excludunt. Unde caloris et frigoris sensationes experimur; sed invincibili propensione non ferimur ad judicandum eas esse liberatas. Ergo, etc.

Inst. 2º. Nihil deliberate mens agit sine motivo quo determinetur : ergo seipsam non determinat, nec proinde est activa.

R. Dist. ant. Nihil deliberate mens agit sine motivo interno vel externo quo determinetur, id est, propter quod se determinet, *conc.*; quo efficaciter sicut ab agente determinetur, *nego ant.* Mens quidem deliberate non agit sine aliquo motivo quo innitatur; sed motivum istud, si sit menti externum, non est principium determinationis nostræ; nam sensus intimus apud omnes testatur hanc determinationem ex propria voluntate procedere. Motivum quo sæpe unice nitimur, vel saltem propter quod nosmetipsos ultima determinamus, est ipsum libertatis exercitium. Stat pro ratione voluntas. Ergo, etc.

Inst. 3º. Eadem motiva eodem modo semper determinant homines in similibus circumstantiis: ergo motiva efficaciter mentem determinant.

R. Nego ant. Frequenter enim videmus homines in iisdem circumstantiis constitutos, eundem finem sibi proponentes, et tamen diversa media ad hunc finem assequendum eligentes; v. g., tres fratres in domo paterna adhuc existentes, divitias sibi comparare volunt; unus eligit negotium, alter quamdam exercet artem, et tertius aliam professionem amplectitur; tres viri eruditionem acquirere exoptant, ut apud omnes habeantur docti; nihil aliud sibi proponunt, sed unus litteraturæ, alter linguis et alius historiæ operam dabunt, etc. Ergo eadem motiva non semper eodem modo mentem determinant. Similiter ob diversa motiva eadem fit determinatio: sic hodie domi maneo, quia studere volo; cras manebo, quia litteras scribam; die sequenti, quia amicum expectabo, etc. Unde apparet determinationem nostram aliunde provenire quam ex motivis.

Inst. 4º. Sæpe prævidetur et infallibiliter judicatur quid in his aut in illis circumstantiis acturi sint homines, et in hac prævisione fundatur scientia politica: ergo circumstantiæ et motiva homines reipsa determinant.

R. 1º. Nego ant. Semper enim nonnulli reperiuntur

qui sicut alii facere nolunt: ergo non infallibiliter, sed ex conjecturis tantum prævidetur quid acturi sint.

R. 2º. Nego conseq. Non enim necessitate agendi, sed usu futuro libertatis fundatur hæc prævisio, experientia et cognitione eorum quæ communiter accidere solent, eruitur: ergo libertati non nocet. Constat ita dispositos esse homines ut gravi motivo sibi oblato communiter non resistent, quamvis sentiant se facultatem habere non acquiescendi. Hinc habita ratione indolis, morum, educationis, religionis, etc., sive hominum in genere, sive specialiter populorum et nationum, facile prævidetur paucos ex magna multitudine pœnas civiles aut capitales esse contempturos, bona temporalia, honores, divitias, voluptates esse aspernaturus, nisi gravibus motivis ab illis divellantur; sicque viri rerum politicarum periti convenientes statuunt leges, et quæque negotia prudenter ducunt. At tamen evidentia, omnium sensu et testimonio certum est hæc nullam imponere necessitatem. Ergo, etc.

Inst. 5º. Infallibiliter judicatur plerosque homines his motivis determinandos fore: ergo illorum determinatio cum dictis motivis necessariam habet connexionem.

R. Nego conseq. propter rationem allatam; illud enim iudicium, licet infallibile, non connexionem ineluctabili inter determinationem et motiva existente nititur, sed consueta agendi ratione hominum: si de uno tantum ageretur, non nisi probabiliter prævideri posset quid in tali circumstantia acturus esset: si de pluribus quæstio moveretur, probabilius judicaretur aliquos hoc vel illud acturos esse: si vero de multis, tunc non solum probabiliter aut probabilius, sed infallibiliter pronuntiari potest plerosque hoc vel illud facturos esse, quia alioquin subverterentur leges quibus intelligentiæ humanæ reguntur. Ergo, etc. Nihil tamen inde adversus libertatem humanam sequitur. Res illustratur exemplo: si unus testis factum aliquod referat, ipsius testimonium erit duntaxat probabile,

quia timendum est ne deceptus fuerit aut decipere velit; si plures testentur se idem factum vidisse, testimonium eorum plus minusve probabile erit, secundum circumstantias: si autem multi in eodem testimonio sint concordantes, tunc non amplius probabilitas, sed omnimoda habetur certitudo. Ergo a pari, etc.

Inst. 6. Ille motivis determinatur, qui ex duobus æqualibus alterutrum et ex duobus inæqualibus minus perfectum eligere non potest: atqui homo ex duobus, etc. Ergo, etc.

R. Nego min. Testatur enim sensus intimus nos in utroque casu perfectam habere facultatem eligendi. Ergo, etc.

Inst. In utroque casu veram eligendi facultatem non habemus, si quod melius nobis videtur amplecti semper teneamur: atqui res ita se habet. Ita Leibnitz, Wolf, etc. Ergo, etc.

R. Nego min. Ad illud enim nulla necessitate constringimur quod sæpe non facimus: atqui sæpe quod melius nobis videtur non eligimus: omnes enim speculative judicant melius esse libidines coercere, vitia fugere, virtutes colere; et quod tamen, non obstante illo iudicio, libidinibus inserviunt, propria bona dissipant, famam et honorem postponunt, sanitati corporis graviter nocent, diversa poenarum genera sibi parant! Quod fortiter persuasum habent æterna supplicia peccatores manere, et innumeris se coinquant peccatis! Quot denique merito dicere possent, sicut Medea apud Ovidium (*Metamorphos.*, l. 7, v. 49 et 20:)

. Video meliora proboque;
Deteriora sequor.

Verum est tamen voluntatem quod practice melius sibi videtur semper eligere; id ex ipsamet electione patet. Ergo, etc.

Inst. 8. Felicitatem nostram necessario quærimus: ergo quod melius nobis videtur amplecti semper tenemur.

R. Distinguo consequens. Quod sub omni respectu melius nobis videtur, amplecti tenemur, *concedo*; quod melius nobis videtur sub aliquo respectu tantum, *nego consequens et consequentiam*. Equidem contra naturam hominis est eligere malum præcise ut malum; necesse est igitur ut quod melius sub omni respectu nobis videtur semper amplectamur: at non ita tenemur amplecti quod sub aliquo respectu tantum melius nobis videtur: nam, eo ipso quod non sit melius sub omni respectu, mens aliud bonum, reale aut fictum, ei opponere potest, sicque deliberare et alterutrum pro nutu eligere. Porro in præsentis rerum ordine, nullum est bonum adeo respectu nostri absolutum ut aliquid mali non exhibeat; sic castitas, temperantia aliæque virtutes christianæ præstantia promittunt bona, sed actualia imponunt privationes; unusquisque ergo eas spectare potest vel prout bona promittunt, vel prout ægræ sunt, et apud se deliberare utrum eas excoluerit, an vero ab illis recesserit. Ergo, etc.

Inst. 9. Nunquam voluntas deliberate ad unum potius quam aliud determinatur sine ratione sufficiente: atqui nulla est ratio sufficiens cur ex duobus æqualibus unum eligat, et ex duobus inæqualibus minus perfectum amplectatur. Ergo, etc. Ita Leibnitz.

R. Nego min. Non enim spectanda est voluntas velut ens passivum quod ab externa causa movetur: in eo casu duæ vires oppositæ et æquales nullum producent effectum; si vero sint inæquales, fortior alteram destruet: id in motibus corporum constanter observamus. Verum mens humana non est mere passiva, sed activa, et in seipsa principia determinationum suarum habet: quando igitur duo ipsi offeruntur bona æqualia, vel duo illi occurrunt similia ad eundem finem assequendum, non magis ad unum quam ad aliud inclinabitur, et tamen alterutrum pro libitu eliget: si sint inæqualia ad perfectius majorem propensione forsitan feretur. Attamen minus perfectum assumere poterit, sine ulla ratione externa, præcise quia vult, quia sibi

placet; et interroganti cur ita faciat, respondebit: Quia volo; stat pro ratione voluntas.

Expeditam in nobis hanc esse facultatem omnes tam evidenter sentiunt ut subtilioribus sophistarum argutiis obrui, sed non persuaderi possint, sicut per quælibet sophismata non adducerentur ad credendum se non existere, se lucem non videre, etc. Quis enim, v. g., credat se ad oppidum ire non posse quia duæ sibi occurrunt viæ perfecte æquales, aut si inæquales sint, longiorem et asperiores se eligere non posse? Quis fatebitur se, nulla vi impeditum, ambulare non posse? Si vitium argumenti, juxta dialecticæ regulas, detegere nequeat, nonne statim ibit, redibit, stabit, sedebit, surget, et sic ostendet se habere facultatem ambulandi vel standi? Sic Diogenes subtilitatibus Zenonis, adversus existentiam motus, respondit saltando et deambulando. Ergo, etc.

Inst. 10°. Voluntas est facultas cæca judicium intellectus præsupponens, juxta axioma: *Nihil est volitum nisi præcognitum*; atqui judicium intellectus est necessarium; ergo et determinatio voluntatis.

R. Dist. min. Judicium speculativum est necessarium, *transeat*; judicium practicum, *nego minorem*. Itaque non negamus judicium speculativum esse necessarium; sæpe enim convenientia aut disconvenientia idearum tam vivide nos afficit, ut a ferendo judicio temperare nequeamus; sic necessario judicamus circum et quadratum inter se differre, his duo dare quatuor, etc. Sed negamus judicium practicum esse necessarium; illud enim judicium non est necessarium quod electionem supponit: atqui judicium quo, scilicet, de re præsentis faciendæ vel fulgiendæ pronuntiamus, electionem supponit: diversa enim objecta aut eadem sub diversis respectibus consideramus, et apud nos decernimus quid utilius, quid jucundius sit, quid nobis magis placeat, quæ pars a nobis hic et nunc sic amplectenda. Porro hujusmodi judicium est ipsummet libertatis nostræ exercitium, ut patet. Ergo, etc.

CAPUT SECUNDUM.

DE NATURA MENTIS HUMANÆ, SEU SPIRITUALITATE EJUS.

Magna fuit varietas opinionum inter veteres philosophos circa naturam mentis nostræ, ut videre est apud Ciceronem (*Tuscul. quæst.*, l. 1, n. 19 et seq.). Alii enim dicebant illam esse sanguinem cordi infusum, alii quamdam cerebri partem, alii ignem puriorem, vel aerem subtilem, vel aquam tenuem, vel ætheris portionem. « Plato triplicem finxit animam, » cujus principatum, id est rationem, in capite sicut » in arce posuit, et duas partes separare voluit, iram » et cupiditatem quas locis disclusit, iram in pectore, » cupiditatem subter præcordia locavit. » Sunt verba Ciceronis in loco citato, n. 20. Aristoteles, quamvis negaverit ex quatuor elementis humanam mentem conflare potuisse, finxit tamen eam esse genus aliquod elementis longe perfectius, quod idcirco quintam essentiam vocat (ibid., n. 22). Idem Cic., postquam diversas philosophorum opiniones sic retulit, ait, n. 33: « Harum sententiarum quæ vera sit, deus aliquis viderit; quæ verisimillima, magna quæstio » est. »

Inter recentiores Locke (*Essai sur l'entendement humain*, l. 4, c. 3, n. 6) sic se habet: « Nous avons des idées de la matière et de la pensée; mais peut-être ne serons-nous jamais capables de connaître si un être purement matériel pense ou non par la raison qu'il nous est impossible de découvrir par la contemplation de nos propres idées, sans révélation, si Dieu n'a point donné à quelques amas de matières disposées comme il le trouve à propos la puissance d'apercevoir et de penser, ou s'il a joint et uni à la matière ainsi disposée une substance immatérielle qui pense. » Ex hinc verbis, licet dubitando prolatis, patet hunc auctorem a materialistarum doctrina non satis recessisse,